

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica IV (2013)

Michalina Lubelska

Profesor Jan Flis – mistrzem dla uczestników studiów doktoranckich z dydaktyki geografii

Wprowadzenie

Profesora Jana Flisa miałam zaszczyt poznać z końcem czerwca 1956 roku podczas egzaminów wstępnych na geografię. Profesor uczestniczył przy moim egzaminie z fizyki. Jego postawa w trakcie egzaminu, tj. wspieranie kandydata podczas wypowiedzi, jak sądzę, przyczyniły się do pomyślnego jego zakończenia. W październiku 1956 roku okazało się, że opiekunem naszego rocznika studiów został- wówczas doc. dr Jan Flis. Profesor prowadził wykłady z topografii i kartografii. Ponadto organizował dla nas jednodniowe zajęcia terenowe w okolicach Krakowa. W czasie tych zajęć słuchaliśmy Go z ogromnym zainteresowaniem, ponieważ nigdy nie był to wykład. Prezentacja treści obejmowała różnorodną problematykę, często była wzmocniana dygresjami i dyskusją.

Niezapomniana, kilkudniowa wycieczka w Sudety na III roku była nie tylko okazją do poznania środowiska przyrodniczego tych gór, lecz także sprawdzianem naszych umiejętności i wiedzy z zakresu środowiska przyrodniczego, gospodarki, ludności i osadnictwa na tych obszarach. Profesor precyzyjnie formułował problemy i od nas wymagał precyzyjnej, dobrze przemyślanej i zredagowanej poprawnie odpowiedzi.

Kolejny mój kontakt z Profesorem miał miejsce, gdy prowadziłam badania terenowe związane z podjętym tematem pracy magisterskiej, pisanej pod kierunkiem prof. dr. Antoniego Gawła i prof. dr. Mieczysława Klimaszewskiego. Jan Flis wówczas pracował już w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (od 1959 roku). Nasza rozmowa dotyczyła datowania tzw. serii witowskiej, którą Profesor interesował się w okresie międzywojennym. W dyskusji-rozmowie Profesor uznał, że wyniki moich analiz minerałów ciężkich są miarodajne i nie ma podstaw do ich wycofania z przygotowanej pracy magisterskiej.

Kiedy zmieniłam swój status zawodowy i podjęłam pracę nauczycielki geografii w Szkole Podstawowej nr 18 w Krakowie, okazało się, że muszę uczestniczyć w różnorodnych formach doskonalenia zawodowego, np. spotkaniach metodycznych, konferencjach dla nauczycieli, organizowanych bardzo często poza Krakowem. Ze względu na rodzinnych było to dla mnie zbyt duże wyzwanie. Przypadek sprawił, iż

przeczytałam informację o naborze na zaoczne studia doktoranckie z zakresu dydaktyki geografii organizowane w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie na Wydziale Geograficzno-Biologicznym. Jednym z warunków przyjęcia był egzamin obejmujący treści z geografii oraz z dydaktyki ogólnej i przedmiotowej.

Studia doktoranckie z dydaktyki geografii w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie

Na czteroletnie zaoczne studia doktoranckie zgłosiło się ponad stu kandydatów, z których w wyniku przeprowadzonego egzaminu przyjęto 13 osób. Zajęcia na tych studiach rozpoczęły się w roku akademickim 1974/75 w październiku, w trybie zaocznym/ niestacjonarnym. Słuchaczami byli geografowie i nauczyciele geografii reprezentujący wszystkie szczeble edukacji: od szkoły podstawowej po wyższe uczelnie i nadzór pedagogiczny.

Tab. 1. Lista osób przyjętych na studia doktoranckie z dydaktyki geografii w roku akademickim 1974/75

Lp.	Nazwisko i imię	Ówczesne miejsce pracy
1.	Freliga Anna	Liceum Ogólnokształcące, Sobieszyn
2.	Furmankiewicz Kinga	XLVI Liceum Ogólnokształcące, Warszawa
3.	Gaweł Tadeusz	IX Liceum Ogólnokształcące, Kraków
4.	Gilewski Andrzej	Zarząd Okręgu Warszawskiego PTTK
5.	Kowalski Józef	Wydział Oświaty, Starachowice
6.	Kucharska Maria	Zakład Dydaktyki Geografii, Uniwersytet Łódzki
7.	Lubelska Michalina	Szkoła Podstawowa nr 18 w Krakowie/Oddział Doskonalenia Nauczycieli – Kraków (metodyk)
8.	Małecki Józef	Liceum Ogólnokształcące, Chrzanów
9.	Witek-Nowakowska Alina	Zakład Dydaktyki Geografii WSP, Kraków/ Szkoła Podstawowa, Kryspinów
10.	Pilarska Janina	Liceum Ogólnokształcące, Olesno
11.	Pychyński Mirosław	Liceum Ogólnokształcące, Olesno
12.	Walczak Marek	Liceum Ogólnokształcące w Krakowie/ Oddział Doskonalenia Nauczycieli – Kraków (metodyk)
13.	Zborowski Stanisław	Szkoła Podstawowa w Kończycach, pow. radomski

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów z Archiwum UP w Krakowie

Z perspektywy czasu, analizując i oceniając program tych studiów i jego strukturę, należy stwierdzić, że była ona progresywna i spójna, a programy poszczególnych przedmiotów wzajemnie się uzupełniały tak, aby nabywane umiejętności i wiedza wyczerpywały zapotrzebowanie na nowe sposoby realizacji edukacji geograficznej. Wszystkie zajęcia były prowadzone metodą konwersatorium. Dzięki tej formie kształcenia słuchacze uczestniczyli aktywnie w zajęciach, dyskusje (a raczej konfrontacja teorii z praktyką) była tak intensywna, że przeciągała się ponad przewidziany czas zajęć. Nie miejsce, aby oceniać blok przedmiotów geograficznych, który był prowadzony przez znakomitych naukowców z IG WSP, ale chciałabym zwrócić uwagę na blok pedagogiczny. Włączenie pedagogiki i psychologii do programu tych

studiów zaowocowało zwróceniem uwagi słuchaczy na etapy rozwoju psychofizycznego dzieci i młodzieży; na metody i techniki badań pedagogicznych, tak potrzebnych nauczycielowi w pracy w szkole. Konwersatorium jako forma zajęć dawała możliwość dyskusji, dialogu z prowadzącymi, a jednocześnie pozyskanie nowej wiedzy i wyciąganie wniosków, natury teoretycznej i praktycznej.

**Program szczegółowy
zaocznego Studium Doktoranckiego z dydaktyki geografii**

Dydaktyka geografii:
 wykład: Niedomagania programowe i metodyczne w szkolnej praktyce nauczania geografii
 Postulat kształcenia permanentnego i jego konsekwencje w nauczaniu geografii
 Strukturyzacja pojęć geograficznych
 Kodeks praw naukowych w poszczególnych działach geografii
 Wykorzystanie wychowawczych walorów geografii

konwersatorium: Referowanie rozpraw z zakresu dydaktyki geografii i dyskusja
 Autoreferaty dotyczące tematyce koncepcji pracy doktorskiej i dyskusja

Geografia fizyczna
 konwersatorium: Referaty dotyczące najnowszych teorii w zakresie rozwoju skorupy ziemskiej i dyskusja

Geografia ekonomiczna
 konwersatorium: Referaty na temat najnowszych osiągnięć geografii przemysłu i dyskusja

Fot. 1. Program ramowy Zaocznego Studium Doktoranckiego z dydaktyki geografii

Źródło: Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego

Plan studiów /ramowy

Przedmiot	I rok	II rok	III rok	IV rok
Ekonomia polit., konwersatorium	-	36	36	28
Technika pracy nauk.-badawczej w zakresie dydaktyki, konwersat.	36	14	-	-
Dydaktyka geografii, wykład	18	-	-	-
" " , konwersat.	36	36	36	36
Konwersatorium z geog.fizycznej	10	10	4	4
" z geog.ekonomicznej	10	10	4	4
Metodyka krajoznawstwa, konwersat.	-	-	-	20
Pedagogika ogólna, konwersatorium	10	10	10	-
Psychologia /konwersatorium/	10	10	10	-
Nadobowiązkowy lektorat języka obcego	20	20	20	-
	130+20	126+20	100+20	92

DYREKTOR
INSTYTUTU GEOGRAFII
(prof. dr Jan Flis)

Fot. 2. Program szczegółowy Zaocznego Studium Doktoranckiego z dydaktyki geografii

Źródło: Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego

Na uwagę zasługują zajęcia konwersatoryjne z ekonomii politycznej, prowadzone przez doc. dr Juliana Jasińskiego. Brzmi to może w tej chwili zastanawiająco, niemniej jednak były to zajęcia bardzo pouczające dla geografa, tym bardziej że docent był człowiekiem o bardzo wszechstronnej wiedzy i aktywnym organizacyjnie: kierownik Zakładu Teorii Ekonomii Instytutu Nauk Społecznych, przewodniczący zespołu problemowego Komisji Planu Makroregionu Południowego, który wchodził w skład Komisji Zagospodarowania Przestrzennego Regionów (Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN).

Konwersatorium z dydaktyki geografii było prowadzone przez Jana Flisa. Problematyka tych zajęć koncentrowała się m.in. na encyklopedyzmie w edukacji geograficznej, niedostosowaniu treści nauczania do wieku uczniów, a przede wszystkim – ponieważ program geografii w szkole ogólnokształcącej podstawowej i ponadpodstawowej był koncentryczny na infantyлизmie treści kształcenia, znajdujących się zarówno w programach jak i podręcznikach szkolnych. Profesor szczególnie uczył nas na nieprecyzyjność definicji, przede wszystkim w klasach niższych, odbiegających terminologią i zakresem od stosowanych w innych dyscyplinach nauki. Po takich zajęciach wychodziliśmy „sflisowiali” i krytycznie odnosiliśmy się nie tylko do treści geograficznych, lecz i do otaczającej nas rzeczywistości. Podejmowana przez uczestników studium problematyka prac doktorskich odzwierciedlała te idee i zagadnienia poruszane w trakcie konwersatorium.

Tab. 2. Tematyka prac doktorskich z zakresu dydaktyki geografii realizowanych w ramach Zaocznego Studium Doktoranckiego w Instytucie Geografii WSP w Krakowie w latach 1974 – 1978

Lp.	Nazwisko i imię	Temat pracy doktorskiej	Data obrony pracy
1.	Freliga Anna	Strukturyzacja materiału nauczania dotyczącego obiegu wody w atmosferze	Nie obroniono
2.	Furmankiewicz Kinga	Próba podniesienia aktywności nauczania poprzez strukturyzację materiału dotyczącego geografii gleb w zakresie 10-letniej szkoły średniej	Nie obroniono
3.	Gilewski Andrzej	Popularyzacja elementów geograficznych w działalności turystyczno-krajoznawczej	Nie obroniono
4.	Kowalski Józef	Strukturyzacja nauczania geografii rolnictwa w szkole ogólnokształcącej	Nie obroniono
5.	Kucharska Maria	Strukturyzacja materiału nauczania geografii osadnictwa w szkole ogólnokształcącej	1979
6.	Lubelska Michalina	Kształcenie umiejętności technicznych i sposoby ich sprawdzania w nauczaniu geografii w klasach IV–VIII	1983
7.	Witek-Nowakowska Alina	Strukturyzacja materiału nauczania w 10-letniej szkole ogólnokształcącej w zakresie rozwoju rzeźby terenu w cyklu normalnym	1979
8.	Walczak Marek	Strukturyzacja materiału nauczania w zakresie geografii komunikacji w toku nauczania w ogólnokształcącej szkole średniej	1980

Z analizy podejmowanej problematyki edukacji geograficznej w pracach doktorskich uczestników studiów doktoranckich wynika, że już wówczas istniała potrzeba dokonania zmian w zakresie metodologicznym i treściowym (merytorycznym) w tej dyscyplinie. Odbywała się wówczas szeroka dyskusja na temat struktury szkoły ogólnokształcącej w Polsce. Były prowadzone badania pilotażowe, w których uczestniczyło kilku doktorantów (J. Kowalski., M. Lubelska, M. Walczak). Dla rozwoju myśli dydaktycznej cennym byłoby udostępnienie tych fragmentów obronionych prac doktorskich, które dotyczyły metodologii prowadzenia badań z edukacji geograficznej. Dotychczas opublikowane zostały: praca M. Kucharskiej (1982) i dwa artykuły M. Lubelskiej (1985, 1991).

Kontynuacja idei i myśli Profesora w następnych latach miała miejsce w działaniach podejmowanych przez uczestników studium doktoranckiego wyrażających się m.in. publikacjami z zakresu dydaktyki geografii o charakterze teoretycznym i użytkowym, kształceniem kandydatów na nauczycieli geografii oraz ich doskonaleniem/kształceniem ustawicznym, oraz działaniach organizacyjnych podejmowanych na rzecz rozwoju polskiej dydaktyki geografii w uczelniach, ośrodkach metodycznych i w ramach Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Poniżej podano krótkie biogramy, uczestników studium doktoranckiego z dydaktyki geografii, które w istotny sposób przyczyniły się do rozwoju myśli i idei polskiej dydaktyki geografii w latach 80 i 90. XX wieku.

Maria Kucharska – absolwentka geografii UŁ, asystent (1969–1979), adiunkt (1980–1997), starszy wykładowca (1997–2003) w Pracowni Dydaktyki Geografii Instytutu Geografii Uniwersytetu Łódzkiego, kierownik Pracowni Dydaktyki Geografii UŁ (1983 – 2003), konsultant w ODN w Łodzi. Zainteresowania badawcze skupiały się wokół teorii doboru treści kształcenia, kształtowania umiejętności oraz kontroli wiadomości i umiejętności uczniów. Jest współautorką podręczników szkolnych do gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych (33 pozycje), zeszytów ćwiczeń dla szkół ponadgimnazjalnych oraz autorką i współautorką programów nauczania geografii. Na szczególną uwagę zasługują publikacje obejmujące całość edukacji geograficznej (21 pozycji) oraz arkusze maturalne z geografii (11 pozycji). Ponadto M. Kucharska opublikowała ok. 30 artykułów w opracowaniach monograficznych, materiałach konferencyjnych i czasopismach dla nauczycieli geografii.

Michalina Lubelska – absolwentka geografii UJ, nauczycielka geografii (1972–1983), metodyk geografii w ODN Kraków (1978–1983), starszy wykładowca w Pracowni Dydaktyki Geografii Instytutu Geografii UJ (1983–1999) oraz w Studium Pedagogicznym UJ (1991–2004). W tym okresie współorganizowała i przygotowywała konkursy przedmiotowe – geografia dla szkół podstawowych w ODN Kraków. Publikacje z tego okresu (10) obejmują konstruowanie zadań na konkurs przedmiotowy z geografii i do egzaminów wstępnych do szkół ponadpodstawowych, oraz oceny przebiegu i wyników tych konkursów, a także materiały dydaktyczne dla nauczycieli geografii w szkołach podstawowych. W latach 1993–2000 była przewodniczącą Komisji Dydaktyki Geografii, a od 1996 – Oddziału Edukacji Geograficznej PTG. W ramach działalności Oddziału opracowała raport dla MEN „Edukacja geograficzna w Polsce w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych 1995 r.” Następnie została powołana przez wiceministra K. Pastuszkę do zorganizowania i poprowadzenia zespołu opracowującego podstawy programowe dla przedmiotu geografia, przyroda, ścieżek edukacyjnych w Departamencie Reformy Szkolnej MEN (1996–2000).

W 2000 r. M. Lubelska kierowała zespołem opracowującym standardy egzaminu zewnętrznego dla przedmiotów matematyczno – przyrodniczych (CKE). Oprócz tego uczestniczyła w pracach Rady ds. Edukacji Europejskiej przy Ministrze Edukacji (członek Rady 1996–2005). W latach 1996–2002 była rzeczoznawcą podręczników i środków dydaktycznych dla MEN (25 recenzji). Jednocześnie publikuje artykuły z zakresu metodologii dydaktyki ogólnej i dydaktyki geografii (18) oraz dotyczące efektywności przygotowania studentów geografii do wykonywania zawodu nauczyciela i jego roli w społeczeństwie wiedzy (4).

Alina Witek-Nowakowska – absolwentka geografii WSP w Krakowie, asystent – stażysta w Zakładzie Dydaktyki Geografii WSP w Krakowie (1973–1974), nauczycielka geografii w szkołach podstawowych w Kryspinowie i w Morawicy (1974–1999) i gimnazjum w Mnikowie (1999–2006), a także zastępca dyrektora tegoż gimnazjum (2000–2004). Jest autorką wielu publikacji: zadań do konkursu geograficznego dla gimnazjów województwa małopolskiego (1999–2012), zadań do konkursu geograficznego województwa podkarpackiego (2003), współautorką podręczników i zeszytów ćwiczeń oraz programu nauczania geografii w gimnazjum dla klas I–III, z serii „Wędrowki geograficzne” (od 1999) i „Świat bez tajemnic” (od 2009) wydawanych przez Wydawnictwo Szkolne PWN.

Marek Walczak – absolwent geografii UJ, nauczyciel geografii w X LO w Krakowie (1973–1988), wizytator i metodyk w Kuratorium w Krakowie (od 1980–1982), nauczyciel metodyk w ODN Kraków (1982–1988), nauczyciel konsultant w WOM w Krakowie (1991–2000), i w Małopolskim Centrum Doskonalenia Nauczycieli (2000), rzeczoznawca MEN podręczników szkolnych i środków dydaktycznych dla geografii i przyrody. Obszar zainteresowań i publikacji M. Walczaka obejmuje wykorzystanie komputerów w nauczaniu geografii, treści nauczania, zwłaszcza geografii regionalnej. Jest współautorem programów, podręczników geografii dla klasy I i II gimnazjum, poradników metodycznych dla nauczycieli serii „Wędrowki geograficzne” wydawanej przez Wydawnictwo Szkolne PWN.

Niestety dalszy rozwój naukowy tych osób, słuchaczy Studium Doktoranckiego, z powodu niemożliwości uruchomienia procedur formalnych związanych z realizowaniem habilitacji z zakresu dydaktyki geografii na wydziałach geograficznych był znacznie ograniczony. Fakt ten w istotny sposób wpłynął na ograniczenie kontynuacji idei Profesora w zakresie dydaktyki geografii. Znaczna część naszych przemyśleń teoretycznych znalazły miejsce w podręcznikach szkolnych, przewodnikach metodycznych dla nauczycieli (M. Kucharska, A. Witek-Nowakowska, M. Walczak), podstawach programowych i standardach egzaminacyjnych dla gimnazjum (Górska i in., 1998, *Reforma* 1999, Standardy 1997), studiów podyplomowych oraz kształcenia ustawicznego nauczycieli (M. Lubelska)

Literatura

- Górska, J., Hibszer, A., Kardas, K., Lubelska, M., Pordes-Wasilewska, M., Tracz, M. (1997). Podstawa programowa edukacji geograficznej (założenia psychologiczne i geograficzne). W: A. Breymeyer i in. (red.), *Przyrodnicze i społeczne walory Mazowsza w dobie restrukturyzacji*. Rynia-Warszawa: Wyd. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, 9–17.

- Kucharska, M. (1982). Strukturyzacja materiału nauczania z zakresu geografii osadnictwa w szkole ogólnokształcącej. *Prace Geograficzne*, 9, 77–91.
- Lubelska, M. (1985). Kształcenie umiejętności technicznych i sposoby ich sprawdzania w nauczaniu geografii w klasach IV – VIII, cz I tekst, cz. II – zbiór zadań i ćwiczeń. W: *Streszczenia prac habilitacyjnych i doktorskich 1983*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 96–97.
- Lubelska, M. (1991). Rodzaje umiejętności technicznych kształtowanych w procesie nauczania uczenia się geografii. *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne*, 87, 131 -138.
- Reforma systemu edukacji. Projekt. Ministerstwo Edukacji Narodowej*. Warszawa: WSIP, 141–142, 171–173, 189.
- Standardy osiągnięć szkolnych (przykłady zapisywania). Materiały do dyskusji*. (1997). Warszawa: Ministerstwo Edukacji Narodowej. Departament Analiz i Prognoz Edukacyjnych, 37–43.

Inne źródła

Archiwum Uniwersytetu Pedagogicznego:

- katalog prac doktorskich, 3340/5.
- programy, plany, siatki godzin studiów doktoranckich 1974 -2009, 3341/4.
- wykazy uczestników studiów stacjonarnych i zaocznych 1972 -1981 /studia doktoranckie

Professor Jan Flisa – master for students PhD study in the didactic of geography

Abstract

In the first part of this paper the author presents her own path as a teacher. During her professional career she has met the Professor numerous times. The first time was when she was a geography student at the Jagiellonian University. The subsequent occasions occurred when she was a geography teacher in primary school and also as a PhD student of the didactics of geography.

In main part of the paper the author presented the curriculum of the PhD studies in the field of didactics of geography at the Higher College of Teacher Training (now the Pedagogical University of Cracow). The author evaluated the above-mentioned curriculum from various points of view.

mlubelska@wp.pl